

JOLANTA MĘDELSKA
MICHAŁ SOBCZAK

SYSTEM ANTROPONIMICZNY
NIEMCÓW ROSYJSKICH (1763-1917) JAKO PRZYKŁAD
WPŁYWU ZMIANY OTOCZENIA ETNICZNO-SPOŁECZNEGO
NA STAN NAZEWNICTWA OSOBOWEGO

UWAGI WSTĘPNE

Nazwa osobowa stanowi ważne ogniwo łączące człowieka z najbliższym otoczeniem i z całym społeczeństwem. Jak zauważył Yuriy Rylov:

Человек живет не просто среди людей, но и среди имен, которые образуют вокруг каждого человека определенный континуум, особое национально-культурное пространство, единое для всего языкового коллектива и индивидуальное для любого отдельного его члена¹. (5)

Nazwy osobowe to podstawowy sposób wyrażania kategorii adresatywności, której rolę w procesie komunikacji trudno przecenić (Superanskaya 10). Każdy etnos na każdym etapie swojego rozwoju dysponuje własnym rejestrem antroponimów. W oficjalnym nazewnictwie osobowym danej naro-

Prof. dr hab. JOLANTA MĘDELSKA-GUZ – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Językoznawstwa, Katedra Badań nad Kontaktami Językowymi (kierownik); adres do korespondencji: ul. Grabowa 2, 85-601 Bydgoszcz; e-mail: jolantamedelska@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4924-0163>.

Dr MICHAŁ SOBCZAK – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Językoznawstwa, Katedra Badań nad Kontaktami Językowymi; adres do korespondencji: ul. Grabowa 2, 85-601 Bydgoszcz; e-mail: michal.sobczak@ukw.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-5074>.

¹ „Człowiek żyje nie po prostu wśród ludzi, ale także wśród imion, które tworzą wokół każdego określone kontinuum, szczególną narodowo-kulturową przestrzeń, wspólną dla całej społeczności językowej i indywidualną dla poszczególnych jej członków” (przekład autorów).

dowości, grupy społecznej czy wyznaniowej obowiązuje też własna formuła imiennicza (Podol'skaya 35-36; Nazarov 6).

Niemcy, którzy w 2. poł. XVIII wieku zaczęli przenosić się do Rosji, najpierw – wskutek zamknięcia w oddalonych od siebie koloniach oraz w rezultacie braku kontaktu z terytorium etnicznym – doświadczyli ubożenia własnych zasobów antroponimicznych, potem zaś dostali się w krąg oddziaływania obcych systemów nazewniczych. Mimo jednak ogromnego znaczenia dla socjolingwistyki i etnografii badań nad substandardowymi nazwami osobowymi, w szczególności nad ich ewoluowaniem w otoczeniu obcojęzycznym, kwestiom antroponimii Niemców rosyjskich poświęca się bardzo mało uwagi (Sychalina 101).

W odniesieniu do interesującego nas tu wczesnego okresu, 1763-1917, główną przeszkodę w podjęciu szeroko zakrojonych badań antroponimicznych stanowi brak pełnego dostępu do materiałów źródłowych. Archiwa i zbiory biblioteczne objęte do niedawna klauzulą tajności otwierają się w Rosji nieśpiesznie², zasoby udostępniane są ostrożnie. W szczególności dotyczy to materiałów związanych z Niemcami rosyjskimi, zdziesiątkowanych wskutek dramatycznych okoliczności dziejowych (m.in. emigracji Niemców z Rosji po reformach Aleksandra II, kampanii antyniemieckiej w czasie I wojny światowej³, wojny domowej, rozprawiania się z kułakami, do których zaliczono kolonistów niemieckich, fanatycznej walki z Kościołem, który przed rewolucją prowadził niemieckie księgi metrykalne, niszczenia świątyń wraz z zasobami książkowymi i dokumentami, politycznych represji antyniemieckich w latach 20. i 30. XX wieku, zwłaszcza w okresie Wielkiego Terroru, wreszcie masowych deportacji Niemców na Syberię i do Kazachstanu oraz likwidacji Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Niemców Powołża i wszystkich niemieckich rejonów autonomicznych⁴). Na dzisiejszą niedostępność znacznej części materiałów źródłowych, utajnienie ich wpłynął też zakaz jakiegokolwiek wzmiankowania o miejscowych Niemcach, obowiązujący w ZSRR i w krajach obozu socjalistycznego przez kilkadziesiąt lat po II wojnie światowej (Mędelska, Cieszkowski i Sobczak 154-155). Badacze antroponimii przybyszów z Niemiec powinni także uwzględnić fakt, że niemieckie wyspy językowe były tak ściśle odizolowane od otoczenia,

² Na przykład jedna z bibliotek na Powołżu ma wprawdzie w swoich zasobach prasę drukowaną w Republice Niemców Powołża, ale przechowuje ją na stosach w magazynie, nieskatalogowaną i dla czytelników niedostępną.

³ Zob. Mędelska, Cieszkowski i Jankowiak-Rutkowska 94-110.

⁴ Zob. Mędelska, Cieszkowski i Sobczak 169-177, 177-198, 496-526, 233-255, 528-546.

iż w ciągu pierwszego stulecia po osiedleniu się Niemców nadwołżańskich w Imperium Rosyjskim w ich dialektach stwierdzono zaledwie około 100 zapożyczeń leksykalnych z języka rosyjskiego, i to głównie dotyczących realiów lokalnych (Dinges 222). W tych warunkach o oddziaływaniu rosyjskim na system antroponimiczny raczej nie mogło być mowy. System się konserwował, stawał się niewydolny wskutek wpływu okoliczności zewnętrznych, pozajęzykowych.

W tym miejscu zbieramy i porządkujemy skąpe informacje o imiennictwie osobowym Niemców rosyjskich, rozproszone w różnych źródłach. Owe źródła to głównie prace historyków wzmiankujących o nazwach własnych oraz prace językoznawców analizujących antroponimie niemiecką, przede wszystkim na materiale współczesnym, późnopo wojennym, zawierającym jednak pewne dane dotyczące stanu wcześniejszego. Staramy się uchwycić zmiany, jakie zaszły w imiennictwie osobowym Niemców rosyjskich w okresie 1763-1917, i jednocześnie zachęcić onomastów do śmiałego wkroczenia na to atrakcyjne pole badawcze.

NIEMIECKI SYSTEM ANTROPONIMICZNY NA TLE SYSTEMU ROSYJSKIEGO

Oficjalny rosyjski system antroponimiczny ma postać trójczłonową: imię – patronimikum (*отчество* [*otchestvo*]) – nazwisko. Kształtował się odmiennie w różnych grupach społecznych, różnice dotyczyły głównie liczby elementów struktury nazewniczej. Pierwotnie był to system jednoczłonowy, składał się z imienia lub przydomka (Pluskota 192-194). Potrzeba dokładniejszej identyfikacji zrodziła formułę dwuczłonową: imię i patronimikum (*otchestvo*), czyli nazwę osobową utworzoną od imienia ojca, np. *Иван Васильевич*, wcześniej notowaną także w postaci analitycznej, np. *Иван Петров (сын)*. W wieku XIV formuła ta obejmowała 70% antroponimów, w nazewnictwie chłopskim jednak zaczęła przeważać dopiero pod koniec XVI stulecia. Katarzyna II wymagała używania imion ojcowskich wobec przedstawicieli warstw wyższych, do oficjalnych dokumentów wprowadzono je dopiero w połowie XIX wieku (Rieger 111-119). W kulturze rosyjskiej patronimikum jest oznaką szacunku, wśród ludu przyjął się nawet zwyczaj zwracania się do osoby ogólnie poważanej za pomocą tylko *otchestva* (Petrovskiy 17; Podol'skaya 102). Ostatni element struktury trójczłonowej, nazwisko, pojawił się późno i początkowo dotyczył tylko warstw uprzywile-

jowanych. Mieszczanie i duchowni zostali włączeni w jego obręb w XVIII i XIX wieku, chłopci – w zasadzie dopiero po likwidacji pańszczyzny w 1861 r. (Rieger 122; Pluskota 195).

Co do pełnego antroponimu niemieckiego, to zawiera on dwa komponenty: imię i nazwisko. Pierwotnie posługiwano się tylko imionami. Ich zasób wzbogacił się po przyjęciu chrześcijaństwa (imiona biblijne – VIII wiek, imiona świętych – XII wiek)⁵. Wśród Fryzów istniał zwyczaj nazywania dzieci według schematu: *X syn...Y*, np. *Hadubrant Hiltibrantes sunu*⁶ (Bach, *Deutsche Namenkunde I* 66). Rozwój miast zrodził potrzebę precyzyjniejszego rozróżniania coraz liczniejszych mieszkańców. Realizowano ją, stosując przydomki, np. *Kurze, Kluge*, z czasem pojawiły się przydomki ujawniające pochodzenie nosiciela, np. *Schwabe* czy *Franke* (Fleischer 323-324). Nazwiska właściwe wchodziły do obiegu od XII stulecia. W XIV wieku otrzymali je służący, parobkowie⁷, a także prostytutki, do 1600 r. rozpowszechniły się na większości terytorium germańskiego (Bach, *Deutsche Namenkunde I* 76-80). Oba składniki niemieckiej struktury antropomicznej mogą być podwójne. Nazwiska dwuczłonowe weszły do obiegu po 1830 r., składają się z nazwisk obu małżonków, por. *Burckhardt-Bischoff* (Bach, *Deutsche Namenkunde I* 113). Imiona podwójne pisze się łącznie (*Karlheinz, Annerose*), rozdzielnie (*Rainer Maria*) lub przez dywiz (*Hans-Dietrich*). Mężczyzna może mieć drugie imię po matce czy babci. Istnieje wiele wariantów imion, por. *Brigitte – Birgit, Bergit, Git, Gitta, Gitte, Birga, Berga*, które niekiedy trafiają do oficjalnych dokumentów. Język niemiecki – w odróżnieniu od rosyjskiego – ma niewielki zasób afiksów zdrabniających imiona: *-el, -chen, -lein, -i*, dlatego Niemcy nierzadko sięgają po specyficzne złożenia w rodzaju *Roul – Rouli-Maus* (Sterligov 133).

⁵ W XVIII w. powrócono do nazewnictwa staroniemieckiego (*Walther, Werner, Hildegard* itp.) (Bach, *Geschichte* 335).

⁶ Umożliwiło to wytworzenie się i przetrwanie do XIX w. systemu trójczłonowego, podobnego do rosyjskiego, np. *Dirk Roelfs Damm*. Ponadto obok imienia ojca (w dopełniaczu) fryzyjska struktura nazewnicza mogła też obejmować imię krewnego lub chrzestnego, np. *Jürgen Daniels Siebels*. System trójczłonowy notowano też z rzadka na obszarach górnoniemieckich (Bach, *Deutsche Namenkunde I* 110-111).

⁷ Wyrażały stosunek poddańczy wobec pana, np. *Hensil Sydlonis famulus, Henricus servus Thiderici Rickami*.

Z DZIEJÓW NIEMCÓW ROSYJSKICH

Masowy napływ Niemców do Rosji rozpoczął się w 1763 r. i trwał do lat 70. XIX wieku. Był odpowiedzią na *Manifest* Katarzyny II, zapraszający cudzoziemców do Imperium w zamian za prawa i przywileje, w tym zwłaszcza wolność wyznania, prawo do własnego samorządu i szkolnictwa, a także zwolnienie ze służby wojskowej i cywilnej. Pierwsza fala przesiedleńców (1763-1774) trafiła głównie na Powołże, kilka osad utworzono też w guberni petersburskiej i czernihowskiej, jedną w woroneskiej. W latach 80. XIX wieku kolonistów osiedlano głównie w Noworosji (region Morza Czarnego) i w Besarabii, menonici z okolic Gdańska trafiali na ziemie ukraińskie. Drugą falę masowego ruchu osadniczego obserwowano po 1804 r., po publikacji *Manifestu* Aleksandra I, werbującego do Rosji zamożnych rolników i rzemieślników. Osiedlano ich głównie na południu Rosji, częściowo też na Zakaukaziu. W trzecim etapie kolonizacji (1830-1870) Niemcy napływali głównie na Wołyń (Mędelska, Cieszkowski i Jankowiak-Rutkowska 22-48).

Z czasem głąd ziemi zmusił kolonistów do przesiedlania się z Powołża w kierunku Kaukazu i zakładania tam kolonii-córek. Niemcy z Noworosji tworzyli nowe osady w północnych obwodach Ukrainy. Po 1860 r. kolonie-córki pojawiły się na Kaukazie Północnym, Syberii, w Kazachstanie, Azji Środkowej, na Dalekim Wschodzie (Zhirmunskiy 88-90).

Niemieckie zbiorowości wiejskie w Rosji zamykały się we własnym kręgu językowo-kulturowym i gospodarczym, wiodąc pracowite i stosunkowo dostatnie życie. Po upływie blisko stulecia (lata 60. i 70. XIX wieku) Aleksander II odebrał przywileje przybyszom z ziem niemieckich. Stracili oni status kolonistów i zostali włączeni do ogólnego systemu państwowego. Nakazano im nauczanie rosyjskiego w szkołach, prowadzenie biurowości po rosyjsku, zobowiązano ich do odbywania służby wojskowej (German, Ilarionova i Pleve 135-141).

Tuż przed wybuchem I wojny światowej w Imperium Rosyjskim mieszkało około 2,5 miliona Niemców (Mędelska, Cieszkowski i Jankowiak-Rutkowska 56-58).

NADAWANIE IMIENIA

Pierwsi koloniści chrzcili dziecko 2-3 dni po narodzinach. Nadawali mu imię po jednym z rodziców chrzestnych (Ehrlich 191). W miarę rozrastania

się społeczności niemieckiej i jej różnicowania się obserwowano też inne zwyczaje, np. chrzciny odbywały się w pierwszą niedzielę po narodzinach, pierwsza córka otrzymywała imię po matce, pierwszy syn – po ojcu (Busch 547). Zestaw imion nie był urozmaicony, zgodnie z tradycją korzystano ze stałego ich wykazu. Wskazują na to m.in. sposoby zwracania się do dzieci, np. *Dem Johann sei Johann sei Johannje* (Bochkarev 2017). O monotonii miejscowych zasobów imienniczych świadczą też wyniki badania drzew genealogicznych Niemców rosyjskich o nazwiskach *Klement* i *Klein*. Na materiale antroponimicznym obejmującym połowę XIX wieku i wiek XX wykazano szczególną predylekcję do powielania imion rodowych zarówno w linii męskiej, jak i żeńskiej (*ojciec* → *syn*, *dziadek* → *wnuk*, *matka* → *córka*, *babcia* → *wnuczka*). W rodzie *Kleinów* nawet dwóm braciom nadano imię *Piotr*, które nosił ich ojciec oraz dziadek. Tak więc *Piotr Piotrowicz Klein* miał dwóch synów *Piotrów Piotrowiczów Kleinów*. Kolejnym *Piotrem Piotrowiczem Kleinem* został jego wnuk (Bogoslovskaya, Malkova i Shchegolikhina 344-346). Tradycja przekazywania imion z pokolenia na pokolenie była wynikiem wielkiego poszanowania dla przodków, stanowiąc jednocześnie przejaw pamięci historycznej w ramach poszczególnych rodów niemieckich (Bogoslovskaya, Malkova i Shchegolikhina 346).

UBOŻENIE ZASOBU NAZW OSOBOWYCH

Listę imion ograniczała nie tylko skłonność Niemców do zachowywania i przekazywania tradycyjnych antroponimów rodzinnych, ale też przynależność do określonego wyznania: imiona katolickie były bardziej archaiczne niż protestanckie, ściślej też wiązały się z kalendarzem kościelnym. Koloniści, osoby bardzo religijne, czerpali imiona głównie z Biblii. Latami – ze względu na brak kontaktów zewnętrznych – praktycznie nie zapożyczali obcych imion oficjalnych (Sychalina 100-104). Skromny był też zestaw nazwisk osiedleńców, gdyż Niemcy nie zmieniali miejsca zamieszkania i byli zmuszeni wchodzić w związki małżeńskie między sobą⁸. Ograniczony zasób antroponimów, którymi dysponowali mieszkańcy nadwołżańskiej kolonii Warenburg, znakomicie ilustruje następująca scenka:

⁸ Jako przykład może posłużyć nadwołżańska kolonia Balzer, zamieszkiwana przez ponad 40 rodzin o nazwisku *Kähm* (Busch 547).

- Schulmaaster, schreibt uns uff!
- Wie schreibst du dich?, wendet sich der Angeredete zu einem von zwei vor ihm stehenden Knaben und will damit seinen Familiennamen erfahren.
- Lipps.
- Und du?, fragt er den anderen.
- Lipps.
- Wie heißt du mit Vornamen?
- Heinrich Franz.
- Und du? zum zweiten gewandt.
- Heinrich Franz.

Sind nun in der Abteilung noch keine Lipps mit diesen Namen, so sagt der Schulmeister zum ersten: – Du wirst Heinrich Lipps aufgerufen, und zum zweiten: – Und du Franz Lipps.

Sind diese Namen aber schon vertreten, so geht das Examen weiter wie folgt:

- Wie heißt dein Vater?
- Heinrich Franz.
- Und deiner?
- Heinrich Franz.
- Wie heißt deine Mutter?
- Marie Katharina.
- Und deine?
- Maria Katharina.
- Was für eine geborene ist deine Mutter?
- 'ne Radisen.
- Und deine?
- 'ne Radisen.
- Wie heißt dein Großvater?
- Heinrich Franz.
- Und deiner?
- Heinrich Franz.
- Wie heißt deine Großmutter?
- Marie Katharina.
- Und deine?
- Marie Katharina.
- Wie schreibt sich deine Großmutter?
- Geis.
- Und deine?
- Zieg.

Na endlich! – Also du, wendet er sich zum ersten, – wirst Geisa-Lipps aufgerufen und du Ziega-Lipps⁹ (Seib 1967/1968).

⁹ Dwaj chłopcy podeszli do nauczyciela na początku roku szkolnego i poprosili o wpisanie ich na listę uczniów. Nosili takie same imiona i nazwiska. Nauczyciel, usiłując znaleźć jakąś cechę różnicującą chłopców, odpytał ich z imion ojców, dziadków, babć, jednak bez rezultatu – wszystkie

Antroponimy powtarzały się też w koloniach-córkach. W osadzie *Neu-Weimar*, założonej w 2. poł. XIX wieku, mieszkało 18 gospodarzy o nazwisku *Graf*, 14 – *Weimer*, 14 – *Klauser*, 10 – *Müller*. W 1897 r. w kilku koloniach-córkach w Zawołżu urodziło się 151 chłopców. Imię po ojcu otrzymało 45 z nich, imiona kolejnych 24 częściowo pokrywały się z podwójnymi imionami ojców (Suprun 219-224).

ZAPOBIEGANIE NIEWYDOLNOŚCI LOKALNEGO SYSTEMU ANTROPONIMICZNEGO

W celu ułatwienia identyfikacji kolonistów – obok dodawania imienia ojca – wskazywano pochodzenie, np. *Huckakatja* (*Katharina aus Huck*), albo cechy osobnicze: kolor włosów, wzrost, tuszę (Busch 547), trudności identyfikacyjne jednak narastały. Jako dodatkowych wyróżników zaczęto używać przezwisk. Poszukiwanie kogoś w koloniach, gdy się przezwiska nie znało, było z góry skazane na niepowodzenie (Shiller 69). Co ciekawe, w semantyce przydomka-identyfikatora nie wyczuwało się dążenia do wyszydzenia czy też wychwalania nosiciela. Nadawano go na podstawie cechy fizycznej kolonisty lub jakiegoś wydarzenia z jego życia (Sychalina 106-107). W zasadzie w tym kluczu mieszczą się też te przezwiska, które otrzymywali Niemcy odbywający służbę w wojsku rosyjskim w czasie I wojny światowej. Nierzadko ich nowe antroponimy miały źródło w przeznaczonych wyrazach rosyjskich, którymi byli koloniści, nieznający języka państwowego, posługiwali się nieudolnie. Na przykład Niemiec rosyjski, często zadający kolegom żołnierzom pytanie: *Гадорре голонзе?* ‘Z której kolonii?’, został przezwany *Gadorre* (Shiller 68).

NAZWISKA NIEOFICJALNE – SPECYFICZNA CECHA ANTROPONIMII KOLONISTÓW

W koloniach pod Petersburgiem każda rodzina miała nazwisko nieoficjalne (*Übernamen*). Odnosiło się ono w zasadzie do domostwa i bazowało albo na prawdziwym nazwisku danej rodziny, np. *sraiçs* (zapis fonetyczny)

antroponimy były identyczne. Dopiero nazwiska panieńskie babć okazały się różne. Jeden *Heinrich-Franz Lipps* miał babcię z domu *Ziege*, drugi *Heinrich-Franz Lipps* – babcię z domu *Geis*. Tego pierwszego nauczyciel zdecydował nazywać *Geisa-Lipps*, tego drugiego – *Ziege-Lipps*.

‘rodzina *Reich*’, albo też na fałszywym, np. należącym do poprzednich właścicieli domu. *Übernamen* tworzone też od imion (np. *saleksandsrs*), zawodów (np. *sjorniks*), przezwisk (np. *skvadratnsns*). Były to zastygłe, nieodmieniające się formy, por. „*Geht zu s’Ludwiche*” ‘Idźcie do Ludwików’ (‘do tych, których nazywano Ludwikami’) (Naydych 171-172).

OSOBLIWOŚCI SYSTEMU ANTROPONIMICZNEGO
ODZWIERCIEDLONE W TWÓRCZOŚCI LUDOWEJ
NIEMCÓW ROSYJSKICH

Ludowe piosenki satyryczne, tzw. *schwanki*¹⁰, utrwaliły to stadium w dziejach Niemców rosyjskich, w którym jeszcze silne było oddziaływanie języka etnicznego i tradycji rodzimych, ale już zaznaczał się wpływ obcego otoczenia. Za przejaw tego wpływu uważa się zapożyczanie antroponimów oraz kopiowanie sposobów ich formowania i używania (Chistiukhina, Shchegolikhina i Kulakovskaya 169).

Nazwy osobowe występujące w pieśniach ludowych bywały zabarwione dialektalnie, np. zawierały rodzajniki *dr* (od *der*), *die*, *das*, por. *dr Karl*, czy też słowa *Vetter*, *Wäa/Was/Wäa*, wyrażające głęboki szacunek, np. *Vetter Jaab*, *Was Anne*, *Wäa Kate*. Spotykało się w nich rosyjskie formy imion, takie jak *die Jule*, *Soja*, *Kolja*, *Jasche*, *dr Polikarp*, oraz rosyjskie zdrobnienia oficjalnych imion niemieckich, np. *Adam – Adik*, *Alexander – Sascha*, *Saschje*¹¹. Badacze notowali też nazwy mieszane, np. imię niemieckie i *otchestvo* rosyjskie (*Jakob Iwanowitsch*), czy też w obu członach nazwy rdzennie niemieckie, ale formę rosyjską (*Karl Karlowitsch*). Materiał antroponimiczny analizowany przez badaczki rosyjskie wskazuje również, że imiona zdrabniano za pomocą sufiksów – *je/-ja*. *-chen/-che/-cha* (*Fritzja*, *Paulincha*, *Lenchen*). Zdarzały się także formy z sufiksem *-th* (*die Kath* czy *Lisbeth*). Niekiedy notowano nazwiska w dopełniaczu (*das Görgels Heinchen*). *Szwanki* odzwierciedliły też funkcjonowanie w środowisku miejscowych Niemców formuł nazewniczych złożonych z imienia i nazwiska, czyli typowych dla systemu niemieckiego, w rosyjskim nieznanymi (*Peter Wiebe* czy *Helmen Amalie*). Odnotowano także wypadki identyfikowania osób wyłącznie za pomocą *otchestva*, np. *Jegoritsch*. Zdarzało się to wówczas, gdy patronim pochodził od imienia rosyjskiego (Chistiuchina, Shchegolikhina i Kulakovskaya 167-168).

¹⁰ O *schwankach* zob. Mędelska, Cieszkowski i Rutkowska 175.

¹¹ Zob. o tym Minor 79.

WKRAZANIE ROSYJSKIEGO SYSTEMU TRÓJCZŁONOWEGO DO NAZEWNICTWA OSOBOWEGO NIEMCÓW ROSYJSKICH

Bardzo długo po przyjeździe do nowej ojczyzny Niemcy – zgodnie z własną tradycją – trwali przy dwuczłonowym systemie antroponimicznym. Było to naturalne, ponieważ do 1871 r. sprawy administracyjne w koloniach prowadzono po niemiecku. Około połowy XIX wieku jednak w wielu niemieckich rodzinach samoistnie zaczął się formować system trójczłonowy: nazwisko, imię i imię odojcowskie (Bogoslovskaya, Malkova i Shchegolikhina 337; Bogoslovskaya, Kulakovskaya i Shchegolikhina 60). Zjawisko to obserwowano także w gronie osób powszechnie szanowanych. W koloniach na Powołżu stosowano rosyjskie patronimika wobec najbardziej poważanych mieszkańców, np. *Bäs Amalia – Амалия Андреевна* (Minor 79). Korespondując ze sobą, Niemcy nadwołżańscy do imienia adresata dodawali imię ojca, np. *Ella Genrichovna Altergott (Ella des Heinrich Altergott)* (Brandes 194). W latach 70. XIX wieku nastąpiła moda na zwracanie się do siebie nawzajem na sposób rosyjski, np. *Antrieb Antriejeficz* (Bochkarev). Nastanie owej mody wiąże się na ogół z prestiżem, jakim w XIX stuleciu cieszył się wśród Niemców język rosyjski (Minor 79). W trakcie jednak oficjalnego rejestrowania Niemców aż do 1874 r. nie stosowano *otchestv*. Wymóg ich używania zaczął obowiązywać po likwidacji statusu kolonistów (Bochkarev). Komponent patronimiczny tworzone za pomocą rosyjskich sufiksów *-вич* lub *-овна/-евна*, por. *Аллерборн Александр Филиппович, Майер Анна Августовна* (Sychalina 102).

Badacze podkreślają jednak, że np. XIX-wieczna społeczność niemiecka Odessy wprawdzie przejmowała antroponimy rosyjskie i stosowała formuły nazewnicze typu *Foma Aristowicz*, ale była to jedynie zewnętrzna oznaka asymilacji. Z zapisów metrykalnych wynika, że Niemcy ci w drugim i trzecim pokoleniu nadawali dzieciom imiona niemieckie. Form rosyjskich używali w dokumentach i kontaktach listownych z przedstawicielami władz (Plesskaya 148).

INNE ZMIANY W NAZEWNICTWIE OSOBOWYM NIEMCÓW ROSYJSKICH POD WPLYWEM OBCOJĘZYCZNEGO OTOCZENIA

Wpływ języka rosyjskiego dostrzeżono też w przezwiskach, którymi posługiwali się koloniści zamieszkali pod Petersburgiem. Były to hybrydy w rodzaju *S Monachs Van'ka*. Mamy tu konstrukcję dopełniaczową z ucię-

tym przedimkiem na początku, składającą się z ros. *монах* ‘zakonnik’ i *Ванька* (tu: zdrobnienie ros. od niem. *Johann*). Struktura morfologiczna przewiska pozostała niemiecka (Naydych 171-172).

Nierzadko Niemcy rosyjscy nosili imiona podwójne, np. *Ivan-Peter*¹² (Bogoslovskaya, Malkova i Shchegolikhina 346). Skłonność do ich nadawania obserwowano w latach 70. XIX wieku, ale już w latach 90. tendencja ta osłabła. W 1897 r. w kolonii-córcie na Zawołżu spośród 28 noworodków płci męskiej tylko 9 otrzymało imiona podwójne (np. *Johann-Georg*, *Georg-Heinrich*, *Johann-Heinrich*) (Suprun 224-226). Z kolei wśród Niemców zamieszkujących Kazachstan ten zwyczaj nazewniczy – pod wpływem obcojęzycznego otoczenia¹³ – zaczął zanikać¹⁴. Nie bez znaczenia był też fakt, że od imion złożonych trudno było utworzyć *otchestvo*, a stało się ono koniecznym składnikiem oficjalnej formuły nazewniczej (Nazarov 19-20).

Od lat 1880.-90. imiona niemieckie w dokumentach oficjalnych zastępowano rosyjskimi¹⁵, np. zamiast *Friedrich* zapisywano *Fiodor*, zamiast *Heinrich* – *Andriej*, zamiast *Wilhelmine*, *Mine* – *Nina*¹⁶, do kościelnych jednak ksiąg metrykalnych wprowadzano wersje oryginalne (Bochkarev). Wiadomo, że dzieciom menonitów zamieszkujących region Morza Czarnego rzadko nadawano oficjalne imiona rosyjskie, nie stroniąc jednocześnie od rosyjskich zdrobnień, takich jak *Katja* (od *Katharina*) czy *Petja* lub *Petruschka* (od *Peter*) (Wiens 97). Podobne formy notowano na przełomie XIX i XX wieku w menonickich koloniach Chortyca i Mołoczna, m.in.: *Marusja*, *Olja*, *Andriusz*, *Wolodja* (Quiring 112). W luterańskiej kolonii Biała Wieża (Ukraina) Niemcy dodawali czasem do popularnych imion sufiksy ukraińskie, np. *Marija* → *Mari:ka* (Zinder 440). Mieszkańcy kolonii położonych pod Petersburgiem otrzymywali głównie tradycyjne imiona niemieckie (*Sophie*, *Dorothea*, *Johann*, *Georg*), ale w początkach XX wieku często je zruszczano zarówno w użyciu domowym, jak i oficjalnym: *Sophie* – *Соня* – *Софья*, *Johann* – *Ваня* – *Иван* (Naydych 171-172).

¹² Na Powołżu osoba dwojga imion, np. *Ramborg Anna-Magdalena Antonovna*, musiała z jednego z nich zrezygnować po osiągnięciu pełnoletności (Sychalina 102).

¹³ Nie istniała analogiczna tradycja u Rosjan, Kazachów i innych narodowości zamieszkujących Kazachstan.

¹⁴ Na 3 tys. dzieci, które przyszły na świat w latach 1909-1939, podwójne imię nadano zaledwie 46.

¹⁵ Uściślijmy jednak, że podobne ekwiwalencje niemiecko-rosyjskie zdarzały się wcześniej. Na przykład architekta, członka Akademii Nauk *Wilhelma Heinricha Fuhrmanna* (1810-1876), będącego obywatelem Prus, w Rosji nazywano *Василий Андреевич Фурман* (Nazarov).

¹⁶ Inne częste tego rodzaju odpowiedniki zob. Minor 79.

Część Niemców używała dwóch imion: oficjalnego do celów urzędowych, nieoficjalnego – do kontaktów codziennych (Bochkariev).

MANEWR ZMIANY NAZWISKA NIEMIECKIGO NA ROSYJSKIE

W czasie I wojny światowej w związku z nasileniem się w Rosji nastrojów antyniemieckich niektórzy Niemcy, głównie z grona dowódców wojskowych i urzędników państwowych, przejmowali nazwiska rosyjskie (Eisfeld 30; Bogoslovskaya, Malkova i Shchegolikhina 346). Tak więc gubernator *Feldbaum* został *Sokołowo-Sokolińskim* (German, Ilarionova i Pleve 223-225), *Irman* – *Irmanowem*, *Rheinbott* – *Rieżwym* (Nelipovich 44), *Sabler* stał się *Dosiatowskim*, *Draj* – *Chmarowem*, licznych *Millerów*, *Kochów*, *Szulców* zastąpili *Iwanowowie*, *Pietrowowie*, *Michajłowowie* (Barannikov 74).

PODSUMOWANIE

W ciągu 150 lat spędzonych przez kolonistów niemieckich w Imperium Rosyjskim w ich nazewnictwie osobowym zachodziły pewne zmiany. Fragmentaryczne informacje o tych procesach, rozproszone w różnych źródłach, wskazują na:

1. Szybkie ubożenie zasobu antroponimów niemieckich ze względu na przywiązanie kolonistów do tradycji przekazywania imion z pokolenia na pokolenie, brak kontaktu z niemiecką etniczną oraz odizolowanie od obcojęzycznego otoczenia. (Starano się temu zaradzić, dodając do formuły nazewniczej imię ojca lub cechę osobniczą jej nosiciela, a także używając przydomków).

2. Utrzymywanie się silnych tradycji rodzimych w ciągu pierwszego stulecia spędzonego na obczyźnie, m.in. używanie form zabarwionych dialektalnie (*dr Karl, die Jule, Was Anne*), nadawanie podwójnych imion (np. *Georg-Heinrich*), trwanie przy dwuczłonowej formule nazewniczej (np. *Peter Wiebe*).

3. Stopniowe zaznaczanie się wpływu obcego:

- a) spontanicznego: przenikanie rosyjskich nazw osobowych, w tym rosyjskich zdrobnień imion niemieckich, np. *Sascha* (od *Alexander*), do środowiska kolonistów, posługiwanie się imieniem i patronimikum, np. *Karl Karlowitsch*, a nawet – wskutek naśladowania zwyczaju ludu rosyjskiego – wyłącznie patronimikum, np. *Jegoritsch*, pojawianie się przydomków-hybryd,

np. *S Monachs Van'ka*, przejmowanie od połowy XIX wieku przez część Niemców rosyjskich, zwłaszcza aktywnych poza własnym środowiskiem, rosyjskiej trójczłonowej formuły nazewniczej;

b) urzędowego: objęcie Niemców formułą trójczłonową od lat 70. XIX wieku, wprowadzenie – na drodze administracyjnej – rosyjskich sufiksów *-вич* lub *-овна/-евна* jako formantów tworzących patronimika, np. *Рейнхольдович (Reinholdovitsch)* (i doprowadzenie w ten sposób do rezygnacji z nadawania chłopcom imion podwójnych, np. *Johann-Georg*), od końca XIX wieku zastępowanie w dokumentach imion niemieckich rosyjskimi, np. *Андрией* zamiast *Heinrich* (w metrykach kościelnych pozostawiano wersję niemiecką).

4. W czasie I wojny światowej przybieranie przez część Niemców – w obawie przed prześladowaniami – nazwisk rosyjskich.

BIBLIOGRAFIA

- Bach, Adolf. *Deutsche Namenkunde 1. Die deutschen Personennamen 2.* Carl Winter Universitätsverlag, 1953.
- Bach, Adolf. *Geschichte der deutschen Sprache.* VMA-Verlag, 1970.
- Barannikov, Aleksey P. „Iz nabludeniy nad razvitiyem russkogo yazyka v posledniye gody. I. Vliyaniye voyny i revoliucii na razvitiye russkogo yazyka”. *Uchonyye zapiski Samarskogo universiteta.* Выпуск 2-у, 1919, ss. 64-84. [Баранников, Алексей П. „Из наблюдений над развитием русского языка в последние годы. I. Влияние войны и революции на развитие русского языка”. *Ученые записки Самарского университета.* Выпуск 2-й, 1919, сс. 64-84].
- Bochkarev, Valentin. „Kak menialis' familii rossiyskikh nemtsev?” [Бочкарев, Валентин. „Как менялись фамилии российских немцев?”], bdnews.de/kak-menialis-familii-rossiiskih-nemtsev/. Dostęp 8 grudnia 2018.
- Bogoslovskaya, Zoya M., Kseniya V. Kulakovskaya i Yuliya V. Shchegolikhina. „Antroponimy rossiyskikh nemtsev tomskoj oblasti (po dannym oprosa)”. *Vestnik TGPU*, nr 4 (193), 2018, ss. 59-63 [Богословская, Зоя М., Ксения В. Кулаковская и Юлия В. Щеголихина. „Антропонимы российских немцев томской области (по данным опроса)”. *Вестник ТГПУ*, № 4 (193), 2018, сс. 59-63].
- Bogoslovskaya, Zoya M., Raisa A. Malkova i Yuliya V. Shchegolikhina. „Lichnyye imena kak proyavleniye istoricheskoy pamiaty rossiyskikh nemtsev”. *Yezhegodnik МАИКРН*, nr 1, 2015, ss. 336-347 [Богословская, Зоя М., Раиса А. Малкова и Юлия В. Щеголихина. „Личные имена как проявление исторической памяти российских немцев”. *Ежегодник МАИИКРН*, № 1, 2015, сс. 336-347].
- Brandes, Detlef. „Von den Verfolgungen im ersten Weltkrieg bis zur Deportation”. *Deutsche Geschichte im Osten Europa. Russland*, hrsg. von Gerd Stricker, Siedler Verlag, 1997, ss. 131-212.

- Busch, Margarete. „Brauchtum und Geselligkeit”. *Deutsche Geschichte im Osten Europa. Russland*, hrsg. von Gerd Stricker. Siedler Verlag, 1997, ss. 539-560.
- Chistiukhina, Yekaterina A., Yuliya V. Shchegolikhina i Kseniya V. Kulakovskaya. „Funktsionirovaniye antroponomimov rossiyskikh nemtsev v shvankakh”. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*, nr 7 (81), ch. 3, 2016, ss. 166-169 [Чистюхина, Екатерина А., Щеголихина Юлия В., Кулаковская Ксения В., „Функционирование антропонимов российских немцев в шванках”. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, № 7 (81), ч. 3, 2016, сс. 166-169].
- Dinges, Georgiy G. „O russkikh slovakh, zaimstvovannykh povolzhskimi nemtsami do 1876 goda”. *Uchenyye zapiski Saratovskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. G. Chernyshevskogo*, t. 7, 1929, ss. 195-236 [Дингес, Георгий Г. „О русских словах, заимствованных поволжскими немцами до 1876 года”. *Ученые записки Саратовского государственного университета им. Н. Г. Чернышевского*, т. 7, 1929, сс. 195-236].
- Ehrlich, Konstantin. *Lebendiges Erbe: Aufzeichnungen zur Siedlungsgeographie und Kulturgeschichte der Deutschen in Russland und in der Sowjetunion*. Kasachstan, 1988.
- Eisfeld, Alfred. *Etappen eines langen Weges: Beitrag zur Geschichte und Gegenwart der Deutschen aus Russland*. BdV, 2010.
- German, Arkadiy A., Tat'yana S. Ilarionova i Igor' R. Pleve. *Istoriya nemtsev Rossii. Uchebnoye posobiye*. MSNK-press, 2017 [Герман, Аркадий А., Татьяна С. Иларионова и Игорь Р. Плеве. *История немцев России. Учебное пособие*. МСНК-пресс, 2017].
- Kleine Enzyklopädie. Deutsche Sprache*, hrsg. von Wolfgang Fleischer. VEB Bibliographisches Institut, 1983.
- Mędelska, Jolanta, Marek Cieszkowski i Maria Jankowiak-Rutkowska. *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku*. T. 1: *Losy Niemców rosyjskich i stan ich języka (do 1941 roku)*. Cz. 1.: *Zbiorowość niemiecka na ziemi rosyjskiej (od zarania do początków XX wieku)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2017.
- Mędelska, Jolanta, Marek Cieszkowski i Michał Sobczak. *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku*. T. 1: *Losy Niemców rosyjskich i stan ich języka (do 1941 roku)*. Cz. 2.: *Losy Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2017.
- Minor, Aleksandr Ya. „Precedentnyye teksty povolzhskikh nemtsev v processe mezhkul'turnogo obshcheniya”. *Tendencii razvitiya yazykovykh variantov povolzhskikh nemtsev v pervoy polovine XX veka*, red. Aleksandr Ya. Minor i Leonid I. Tetiuyev, Saratovskiy istochnik, 2015, ss. 75-91 [Минор, Александр Я. „Прецедентные тексты поволжских немцев в процессе межкультурного общения”. *Тенденции развития языковых вариантов поволжских немцев в первой половине XX века*, ред. Александр Я. Минор и Леонид И. Тетюев, Саратовский источник, 2015, сс. 75-91].
- Naydych, Larisa E. „Antroponimy v ostrovnykh dialektakh rossiyskikh nemtsev (na materiale 'severo-zapadnykh koloniy')”. *Acta Linguistica Petropolitana*, t. 3, 2007, ch. 1, ss. 166-176 [Найдич, Лариса Э. „Антропонимы в островных диалектах российских немцев (на материале 'северо-западных колоний')”. *Acta Linguistica Petropolitana*, т. 3, 2007, ч. 1, сс. 166-176].
- Nazarov, Alois I. *Lichnyye imena sovetskikh nemtsev (slovar'-spravochnik)*. Gylym, 1990 [Назаров, Алоис И. *Личные имена советских немцев (словарь-справочник)*. ГЫЛЫМ, 1990].
- Nelipovich, Sergey G. „Pervaya mirovaya voyna 1914-1918”. *Nemtsy Rossii: entsyklopediya*,

- red. Ol'ga Kubitskaya, et al., t. 3, ERN, 2006, ss. 41-48 [Нелипович, Сергей Г. „Первая мировая война 1914-1918”. *Немцы России: энциклопедия*, ред. Ольга Кубицкая и др., т. 3, ЭРН, 2006, сс. 41-48].
- Petrovskiy, Nikandr A. *Slovar' russkikh lichnykh imen*. Russkiye slovani, 2000 [Петровский, Никандр А. *Словарь русских личных имен*. Русские словари, 2000].
- Plesskaya, El'vira G. „Ob osobennostiakh protsessa assimilatsii nemetskogo naseleniya na primere g. Odessy (XIX v.)”. *Nemtsy Rossii v kontekste otechestvennoy istorii: obshchiye problemy i regional'nye osobennosti*. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii (Moskva, 17-20 sentiabria 1998 g.), red. Arkadiy A. German i Igor' R. Pleve, Gotika, 1999, ss. 146-155 [Плесская, Эльвира. Г. „Об особенностях процесса ассимиляции немецкого населения на примере Г. Одессы (XIX в.)”. *Немцы России в контексте отечественной истории: общие проблемы и региональные особенности. Материалы международной научной конференции (Москва, 17-20 сентября 1998 г.)*, ред. Аркадий А. Герман и Игорь Р. Плеве, Готика, 1999, сс. 146-155].
- Pluskota, Teresa. „Kształtowanie się rosyjskiego systemu antropomicznego w XVI i XVII wieku (na podstawie wybranych grup społecznych i zawodowych)”. *Linguistica Bidgostiana*, t. 2, 2005, ss. 192-200.
- Podol'skaya Nataliya V. *Slovar' russkoy onomasticheskoy terminologii*. Nauka, 1988 [Подольская, Наталия В., *Словарь русской ономастической терминологии*, Наука, 1988].
- Quiring, Jacob. *Die Mundart von Chortitza in Südrußland*. Druckerei Studentenhaus München, Universität, 1928.
- Rieger, Janusz. *Z dziejów języka rosyjskiego*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1998.
- Rylov, Yuriy A. *Imena sobstvennyye v yevropeyskikh yazykakh. Romanskaya i russkaya antroponimika. Kurs lektsiy po mezhkul'turnoy kommunikatsii*. AST: Vostok – Zapad, 2006 [Рылов, Юрий А. *Имена собственные в европейских языках. Романская и русская антропонимика. Курс лекций по межкультурной коммуникации*. АСТ: Восток – Запад, 2006].
- Seib, Eduard. „Der Wolgadeutsche im Spiegel seines Brauchtums”. *Heimatsbuch der Deutschen aus Russland 1967/1968*, S. 145-209.
- Shiller, Frants P. „O vliyaniy voyny i revolutsii na yazyk nemtsev Povolzhya”. *Uchonyye zapiski instituta yazyka i literatury*, 1929, ss. 67-87 [Шиллер, Франц П. „О влиянии войны и революции на язык немцев Поволжья”. *Ученые записки института языка и литературы*, 1929, сс. 67-87].
- Sterligov, Sergey G. „Nemetskaya antroponimika kak lingvostranovedcheskaya problema”. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta imeni N. I. Lobachevskogo. Seriya Filologiya*, 2003, ss. 1311-137 [Стерлигов, Сергей Г. „Немецкая антропонимика как лингвострановедческая проблема”. *Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. Серия Филология*, 2003, сс. 131-137].
- Superanskaya, Aleksandra V. *Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo*. Nauka, 1973 [Суперанская, Александра В. *Общая теория имени собственного*. Наука, 1973].
- Suprun, Vasiliy I. „Traditsii imianarecheniya v zavolzhsikh nemetskikh koloniyakh v kontse XIX – nachale XX veka”. *Yazyk i proshloye naroda. Sbornik nauchnykh statey pamiati chlena-korrespondenta RAN, zasluzhennogo deyatelya nauki RF, professora Aleksandra Konstantinovicha Matveyeva*, red. Mariya E. Rut, Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 2012, ss. 213-229 [Супрун, Василий И. „Традиции имянарения в заволжских немецких колониях в конце XIX – начале XX века”. *Язык и прошлое народа. Сбор-*

ник научных статей памяти члена-корреспондента РАН, заслуженного деятеля науки РФ, профессора Александра Константиновича Матвеева, ред. Мария Э. Рут, Издательство Уральского университета, 2012, сс. 213-229].

- Sychalina, Yekaterina V. „Ofitsial'nyue i neofitsial'nyue antroponimy povolzhskikh nemtsev”. *Itogi razvitiya yazykovykh variantov povolzhskikh nemtsev v pervoy polovine XX veka*, red. Aleksandr Ya. Minor i Leonid I. Tetiuyev, Saratovskiy istochnik, 2016, ss. 100-111 [Сычалина, Екатерина В. „Официальные и неофициальные антропонимы поволжских немцев”. *Итоги развития языковых вариантов поволжских немцев в первой половине XX века*, ред. Александр Я. Минор и Леонид И. Тетюев, Саратовский источник, 2016, сс. 100-111].
- Wiens, Gerhard. „Entlehnungen aus dem Russischen im Niederdeutschen der Mennoniten in Rußland”. *Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung*, t. 80, 1957, ss. 93-100.
- Zhirmunskiy, Viktor M. „Itogi i zadachi dialektologicheskogo i etnograficheskogo izucheniya nemetsikh poseleniy SSSR”. *Sovetskaya etnografiya*, nr 2, 1933, ss. 84-112 [Жирмунский, Виктор М. „Итоги и задачи диалектологического и этнографического изучения немецких поселений СССР”. *Советская этнография*, № 2, 1933, сс. 84-112].
- Zinder, Lev R. „Opisatel'naya grammatika sovremennogo govora nemetskoj kolonii Belye Vezhi. Diplomnaya rabota, Leningrad 1928”. *Acta Linguistica Petropolitana*, nr 2, 2006, ch. 1, ss. 419-446 [Зиндер, Лев Р. „Описательная грамматика современного говора немецкой колонии Белые Вежи. Дипломная работа, Ленинград 1928”. *Acta Linguistica Petropolitana*, № 2, 2006, ч. 1, сс. 419-446].

SYSTEM ANTROPONIMICZNY NIEMCÓW ROSYJSKICH (1763-1917)
JAKO PRZYKŁAD WPŁYWU ZMIANY OTOCZENIA ETNICZNO-SPOŁECZNEGO
NA STAN NAZEWNICTWA OSOBOWEGO

Streszczenie

Autorzy uporządkowali rozproszone w różnych źródłach fragmentaryczne informacje o zmianach w antroponimii Niemców rosyjskich od momentu ich przybycia do Rosji do 1917 r. Dostrzegli: 1) ubożenie zasobu antroponimów ze względu na tradycję przekazywania imion z pokolenia na pokolenie oraz brak kontaktu z niemiecką etniczną i izolację od nowego otoczenia; 2) utrzymywanie się przez pierwsze stulecie tradycji rodzimych (używanie form dialektalnych: *dr Karl, die Jule, Was Anne*, imion podwójnych: *Georg-Heinrich*, dwuczłonowej formuły nazewniczej: *Peter Wiebe*); 3) spontaniczny wpływ rosyjski (przenikanie antroponimów rosyjskich, np. *Alexander – Sascha*, używanie imienia i patronimikum: *Karl Karlowitsch*, pojawianie się przezwisk-hybrid: *S Monachs Van'ka*, od połowy XIX w. przejmowanie przez część Niemców trójczłonowej formuły nazewniczej); 4) rusyfikację na drodze administracyjnej (od lat 70. XIX wieku objęcie Niemców trójczłonową formułą antroponimiczną, wprowadzenie rosyjskich formantów patronimicznych *-вич, -овна /-евна*, wymuszenie rezygnacji z używania imion podwójnych, zastępowanie w dokumentach imion niemieckich rosyjskimi, np. *Andriey* zamiast *Heinrich*).

Słowa kluczowe: Niemcy rosyjscy; kontakt społeczny i językowy; zmiany w systemie antroponimicznym.

THE ANTHROPNOMIC SYSTEM OF RUSSIAN GERMANS (1763-1917)
AS AN EXAMPLE OF THE INFLUENCE OF CHANGES
IN THE ETHNIC AND SOCIAL ENVIRONMENT
ON PERSONAL NAMING

S u m m a r y

The authors have put into order and analysed fragmentary information, scattered over various sources, regarding changes in the anthroponymy of Russian Germans from the moment of their arrival in Russia until 1917. They found: 1) an impoverishment of the stock of anthroponyms due to the tradition of name transmission from generation to generation, as well as a lack of contact with the ethnic German language and isolation from the new environment; 2) the persistence of native traditions for the first century (the use of dialectal forms: *dr Karl, die Jule, Was Anne*; double names: *Georg-Heinrich*; a two-part naming formula: *Peter Wiebe*); 3) the spontaneous influence of Russian (the penetration of Russian anthroponyms, e.g. *Alexander – Sascha*; the use of a first name and patronymic: *Karl Karlowitsch*; the appearance of nickname-hybrids: *S Monachs Van'ka*; from the mid-nineteenth century the adoption by some Germans of the three-part naming formula); 4) Russification by administrative means (from the 1870s the inclusion of Germans in the three-part anthroponymic formula, the introduction of the Russian patronymic formants *-вич, -овна /-евна*, forcing the abandonment of the use of double first names, the replacement in documents of German names by Russian ones, e.g. *Andrei* instead of *Heinrich*).

Keywords: Russian Germans; social and linguistic contact; change in anthroponymic systems.